

TÜRKİYE’NİN AB ÜYELİĞİ AÇISINDAN KIBRIS SORUNU*

Ferat KAYA†

Öz

Geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapan Kıbrıs, tartışma ve çekişmelerin merkezinde yer almıştır. 16. yüzyılda Osmanlı egemenliğine giren ada göç ve iskân politikalarıyla Türk nüfusunun yerleşimine açılarak, Türkiye açısından günümüzde mevcut olan Kıbrıs Sorununun başlamasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye-Yunanistan ve İngiltere’nin garantör devlet olarak yer almalarıyla birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Gücü elinde tutan kesimin diğer kesimi dışlamasıyla, uluslararası bir sorun haline gelen bu problem Türkiye’nin AB üyeliğini de etkiler hale gelmiştir. Türkiye karşıtı olan Yunanistan’a ek olarak 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin de AB üyesi olmasıyla birlikte Kıbrıs Sorunu daha bir kaotik hal almıştır. Türkiye’nin AB üyelik sürecini de etkileyen bu çok önemli uluslararası ilişkiler sorunu, ağırlıklı olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi eksenli olmak üzere çok yönlü bir analize tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin AB Üyeliği, KKTC-GKRY, Kıbrıs Sorunu.

CYPRUS PROBLEM IN TERMS OF TURKEY’S EU MEMBERSHIP

Abstract

Cyprus, which has hosted many civilizations from past to present, has been at the center of controversy and conflict. The island, entered the Ottoman dominance in the 16.th century, opened up to the Turkish settlement under the policies of migration and resettlement, has caused the Cyprus Problem to start in terms of Turkey. After II. World War, The Republic of Cyprus was established under the guarantor states of Turkey-Greece and England. Beside who takes the control of power excludes the other makes it an international problem, has also affected the Turkey’s EU membership. In addition to Greece, which is an anti-Turkey, Greek Populated Southern Part of Cyprus becoming to the EU member in 2004 makes Cyprus Problem more chaotic. Thus, this very important international relations that affects the Turkey’s accession process of EU, is mainly oriented by Greek Cypriot Administration, is subjected to a versatile analysis.

Keywords: Turkey’s EU Membership, Turkish Republic of Northern Cyprus-Greek Populated Southern Part of Cyprus, Cyprus Problem.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze jeostratejik konumu nedeniyle önemli bir kavşakta yer alan Kıbrıs; ekonomi, güvenlik ve siyaset parametreleri açısından gücü elinde tutma arzusunda olan devletler için bir tutku haline gelmiştir. Bundan ötürü tarihin her devrinde Anadolu’da, Ortadoğu’da, Kuzey Afrika’da ve hatta Avrupa’da kurulan devletler kendi sınırlarına Kıbrıs’ı da katmak için çaba göstermişlerdir.

Adanın eski dönemlerini bir tarafa bırakacak olursak, günümüzde Kıbrıs Sorunu olarak tartışılan konu 19. yüzyılda başlayan, 20. ve 21. yüzyılda da devam eden ve bir türlü çözülememiş ya da kimi çevrelerce çözülmesi istenmemiş uluslararası sorunlardan bir tanesidir. Yani Kıbrıs bir türlü sonuca varılamayan veya sonuca yaklaştığı düşünüldükçe uzaklaşan tarihi bir sorun olarak uluslararası gündemi hep işgal etmektedir. Sorunun tarafları

* Bu çalışma yazarının “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu” adlı Yüksek Lisans Tezinin güncellenmiş halinden üretilmiştir.

† Öğr. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, feratkaya78@hotmail.com, f.kaya@dicle.edu.tr

da esasen Rumlar ve Türklerdir ki Kıbrıs'ın tarihi süreçteki el değişimlerinden sonra Kıbrıs'ta yaşayan bireylerin etnik kökenlerine bakıldığı zaman Rum ve Türk kökenli vatandaşların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Kıbrıs'taki gelişmeleri ve Kıbrıs sorununu doğrudan etkileyen bir başka aktör olarak özellikle 1990'lardan itibaren devreye giren Avrupa Birliği'dir (AB). AB ilk kurulduğu yıldan bugüne ekonomik alanda bütünleşirken, siyasi ve coğrafi anlamda da genişlemeye devam etmiştir. Büyük bir öneme sahip Kıbrıs'ı da genişleme stratejisine katan AB, Ortadoğu ve dünyada egemen aktörlerden biri olma stratejisini devam ettirmiştir. Kıbrıs'ın sadece Rum kesimi olarak AB'ye üyelik için başvurması ile başlayan ve sonrasında üye olması ile devam eden süreç; AB'yi bir yandan Kıbrıs konusunda en önemli aktörlerden biri konumuna getirirken bir yandan da Kıbrıs sorununu Türkiye açısından daha ilginç ve çetrefilli bir duruma sokmuştur.

Güncelliğini koruyan ve daha önce birçok akademik çalışmaya konu olan Kıbrıs Sorunu değişen konjonktürle birlikte yeniden şekillenmektedir. Bu değişen konjonktürde önemli bir aktör olan AB'ye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) üyeliği önem arz etmektedir. GKRY, Kıbrıs Sorununda güçlü bir müttefik edinerek, Türkiye'yle ikili ilişkilerinde bu kozunu kullanmaya ve olayları kendi lehine olacak şekilde yönlendirmeye çalışmıştır. GKRY'nin AB'ye üyeliğiyle birlikte, Türkiye'nin olası AB üyeliği zora girmeye ve Kıbrıs'la ilgili sorunlar AB'yi de kapsayacak şekilde evrilmeye başlamıştır. AB'nin normatif değerleriyle çelişen tutarsız ve yanlı politikası Türkiye ile ilişkileri etkiler hale gelmiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ın AB üyeliğiyle birlikte Türkiye aleyhine gelişen ve Türkiye'nin AB üyeliğini etkileyebilecek kadar etkili olan bu konu çalışmanın ana odak noktasını oluşturmaktadır.

1. KIBRIS ADASININ JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Adını, 'kına çiçeği' adı verilen bir çiçekten veya aşk ilahesi Kıbrıs'tan aldığı rivayet edilen Kıbrıs adası; Doğu Akdeniz'de 34.33 ve 35.41 kuzey enlemleri ile 32.17 ve 34.35 doğu boylamları arasında yer alan bir adadır (Özarslan, 2007: 23). Bazı tarihçiler ise zengin bakır madenlerinden dolayı bakır manasına gelen kypros (kypros) kelimesiyle adlandırılan adanın günümüze bu şekilde geldiğini belirtmektedir. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de yer alan stratejik bakımdan önemli bir adadır. Akdeniz'in Sicilya (25.710 km²) ve Sardunya (24.090 km²) adalarından sonra üçüncü büyük adasıdır. Adanın yüzölçümü 9251 km²'dir (Çay, 1989: 1). Toplam alanın 5.896 km²'si Rum kesime, 3.355 km²'si de KKTC'ye aittir. Türk bölgesi kuzeyde adanın yüzde 36.26'lık kısmını kaplamaktadır.

Akdeniz'in üçüncü ve Doğu Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kavşak noktasında yer almakta, doğu ile batı arasında bir köprü vazifesi görmektedir (Küçüköğlü, 2008: 10). Kıbrıs adası, Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı, Babülmendep Boğazı, Kızıldeniz, Kıbrıs, Girit, Malta, Cebelitarık Boğazı ulaştırma hattının kritik bir unsurunu oluşturmakta ve bu ulaştırma hattı aynı zamanda Avrupa'nın Orta ve Uzak Doğu ile ticaretini de sağlamaktadır (Eslen, Tarih Boyu Savaş ve Strateji, 2003: 247). Kıbrıs bu sebeplerden dolayı küresel ve kıtasal açılardan jeostratejik önem taşımaktadır. İngiltere, Afrika ve Hindistan'daki üslerinden geri çekilmesine ve İngiliz imparatorluğunun çökmesine rağmen Kıbrıs'ı bırakmak istememiştir.

Kıbrıs, Akdeniz ile Adriyatik Denizi, Ege Denizi ve Karadeniz ile birlikte Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birleştiren jeopolitik açıdan hayati önem taşıyan bir konumdadır. Akdeniz de kendisine kıyıdar ülkeler için ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel anlamda kilit rol oynanan su yolu olarak yer almıştır. Avrupa için hayati önem arz ettiğinden ötürü Kıbrıs'ı, Avrupa'nın

yumuşak karnı olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında, ekonomisini geliştirmesinde, dünya ile olan ticari ilişkilerinde, enerjinin Avrupa'ya naklinde Kıbrıs'ın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu nedenledir ki AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmaları olan Garanti ve İttifak anlaşmalarını göz ardı edip; olayların sonuçlanmasını beklemeden Kıbrıs Rum Kesimini aceleci bir şekilde AB üyesi yapmıştır.

Küresel amaçları olan bir gücün, Orta Doğu, Basra Körfezi, Kafkaslar, Balkanlar, Doğu Akdeniz, Türk Boğazları ile Ege ve Süveyş Kanalı ile Kızıl Deniz'deki dengeleri ve bu bölgeleri denetleyen Kıbrıs'ı göz ardı etmesi mümkün değildir. Küresel ve Bölgesel açılardan Kıbrıs gerçek bir ağırlık merkezidir. Bu ağırlık merkezini kontrol eden güç çoklu jeostratejik avantajlar elde edebileceği gibi çoklu jeostratejik açılım inisiyatifleri de kazanabilir (Eslen, Kıbrıs ve Geleceği, 2004: 94).

1.1. Kıbrıs'ın Tarihçesi

Doğu Akdeniz'deki deniz hâkimiyetini devam ettirmek amacıyla 1571 yılında Kıbrıs adası Osmanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlılar, Kıbrıs'ı idari yönden bir Beylerbeyliğe dönüştürerek savunmasını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla adaya Türkiye'den yerleşimciler gönderilmiştir. Günümüze değin devam eden olayın asıl başlangıç noktasını Türkiye'den Kıbrıs'a giden bu göçmen nüfusun oradaki varlığı teşkil ederek ilerleyen süreçte adada etnik açıdan ayrışma başladığı zaman Türk ve Rum kesiminin çatışması yaşanmıştır.

1869'da Süveyş kanalının açılmasıyla Kıbrıs'ın önemi daha da artmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı'nın toprak kayıplarına Kıbrıs'ta eklenerek 1878 tarihli Berlin Antlaşmasıyla adanın yönetimi geçici olarak İngilizlere bırakılmıştır (Serter ve Fikretoğlu, 1988: 1-5). İngiltere, Rusya'nın güneye inmesini engellemek, Hindistan ve Asya'daki sömürülerini elinde tutabilmek ve bu ada üzerinde egemen olabilmek adına böylesi bir girişim içinde bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nda Almanların yanında yer alınca İngiltere tek taraflı olarak adayı ilhak etmiş ve 1923 Lozan Antlaşmasıyla da bunu resmiyete dönüştürerek adayı bir Taç Kolonisi haline getirmiştir. İngiltere böl ve yönet taktiğiyle ada içinde Rum ve Türk ayrımını daha da derinleştirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde sömürülerde yaşanan bağımsızlık hareketleri Kıbrıs'ı da etkilemiş ve adaya yönelik talepte bulunan Yunanistan ve Türkiye'nin de olaya iştirak etmeleri sonucu ada üzerinde yeni bir yapılanmaya gidilerek, ada üzerinde kalıcı bir barışı sağlamak amacıyla Londra Konferansı düzenlenmiştir. Türkiye Lozan Antlaşmasıyla yitirmiş olduğu tüm haklarını Londra Konferansıyla yeniden kazanarak, ada üzerinde söz sahibi olmuştur.

1958 yılında devreye ABD'nin girmesiyle bir uzlaşya varılmak zorunda kalınarak bağımsız Kıbrıs yolunda ilerlemeler kaydedilmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmaları neticesinde iki toplumlu ve tarafların siyasi eşitliği temelinde bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır (Fırat, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 2001:6807). 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti kendine özgü bir yapısı olan görevsel bir federasyon olarak bir yönetim tarzını benimsemiştir (Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu, 1990: 16). Böylece ne Rumlar ne de Türkler karşı taraf üzerinde bir üstünlük sağlayamayacaklardır. Rumlar sayısal üstünlüklerini göz önüne alarak azınlık durumunda olan Türklerle haddinden fazla yetkinin verildiğini belirterek "Enosis" yönünde çalışmalarına devam etmişlerdir. Bununla birlikte adada yaşayan Türkler ise Adanın tekrardan Osmanlı Devletinin devamı niteliğinde olan Türkiye'ye bağlanmasını talep ederek "Taksim"

yönünde çalışmaya devam etmişlerdir. Her iki kesimde de böylesi ayrılıkçı grupların baskın olması sonucu yeni kurulan Cumhuriyet'te istenen barış ortamı bir türlü sağlanamamıştır.

1.2. Türkiye'nin Kıbrıs'a Müdahalesi

1963 tarihinde Rum lider Makarios tarafından öne sürülen; devletin iki toplumlu yapısının yıkılmak istenmesi ve Türkleri azınlık statüsüne düşürecek olan talepler kabul edilmeyince çatışmalar yaşanmış ve Türkler yönetimden dışlanmışlardır. 1974 yılına değin Rum ve Türkler arasında birçok görüşme gerçekleştirilmişse de bir türlü uzlaşma sağlanamamıştır. Hatta Rum kesiminde bile iki farklı bakış açısı olmasından ötürü 1974 tarihinde Albaylar Cuntası desteğini alan Nikos Sampson, Makarios'un Enosis'e engel olduğu gerekçesiyle 15 Temmuz 1974 tarihinde bir darbe gerçekleştirmiştir (Jüngling, 2005: 12). Bu darbeye Adanın, Yunanistan'a bağlanması söz konusu olduğu için Türkiye 1960 tarihli Garantör Antlaşmasını hukuki dayanak göstererek 20 Temmuz 1974'te Ada'ya müdahale etmiştir (Warner, 2007: 136). Türkiye'nin müdahalesi sonrasında Nikos Sampson Hükümeti ve Yunanistan'daki askeri rejim yıkılmıştır.

Türkiye'nin 1. müdahalesi dünya siyasetinde haklı bulunurken veya çok tepki çekmezken, Yapılan 2. müdahaleyle, Türkiye uluslararası kamuoyunun tepkisini çekerek "işgalci" statüsünde değerlendirilmiştir (Armaoğlu, 1994: 806). Kıbrıs Türk halkı askeri anlamda güvenliğini kazanmış ancak bunun karşılığında dünyadan izole olmuş ve çeşitli sosyal-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Işıksal, 2004: 65). Kıbrıs'ta 31 Temmuz - 2 Ağustos tarihlerinde yaşanan mübadeleler neticesinde Kıbrıslı Türkler kuzeye, Rumlar ise güneye yerleşmek durumunda kalmışlardır. BM'nin aracılığıyla gerçekleşen bu mübadele ile iki kesimli toplum ve iki kesimli federal bir yapı uygulanabilir hale gelmiştir. Ayrıca fiilen ikiye bölünmüş olan Ada, hukuki çözüm sağlanamamış olması sebebiyle de, o tarihten sonra sürekli olarak uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almıştır (Fırat, a.g.e. 749).

Bu süreçten sonra Türkiye birçok devlet ve örgüt tarafından kınanmış ve ABD ambargosuyla zor duruma düşmüştür. Soğuk Savaş sonrası oluşturulan yeni süreçte ise uluslararası sisteme ve AB'ye katılımın önkoşulu olarak Kıbrıs, Türkiye'nin başını ağrıtmaya devam etmiştir.

2. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE KIBRIS SORUNU

AB için Doğu Akdeniz'de önemli bir üs konumunda bulunan Kıbrıs Adasının jeopolitik ve jeostratejik önemi yadsınamaz. İlk kurulduğu yıllarda ekonomik açıdan birleşmeye ağırlık veren AB, ilerleyen süreçte genişleme ve derinleşmeyle birlikte uluslararası arenada önemli bir aktör olma adına Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de önemli bir konumda bulunan Kıbrıs'a rotasını çevirerek, orada söz sahibi olmak istemiştir. Hem küresel hem de bölgesel politikalarda etkin olmak isteyen bir güç için çok yönlü bir stratejik boyuta ve konuma sahip Kıbrıs adası dünyada etkili ve lafi geçen bir merkez olmak isteyen AB açısından da kaçırılmayacak kadar büyük bir önem teşkil etmektedir.

Avrupa Birliği 1962-1981 yılları arasında Kıbrıs sorununun üç tarafı olan Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'la ortaklık ilişkisi bağlamında aynı nitelikte ilişkiler içinde olmasının etkisiyle, Kıbrıs sorununa daha objektif ve yapıcı yaklaşmış, bu problemleri adaya karışmak istememiş ve sorunun çözümü konusunda BM'ye verdiği desteği her fırsatta dile getirmiştir (Çakar, 2002: 335). Kıbrıs'taki siyasi gelişmelere dâhil olma konusuna "temkinli" yaklaşan AT, Yunanistan'ın 1981 yılında tam üye olmasının ardından bu tutumunu belirgin bir şekilde değiştirmeye başlamıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 1972 tarihinde AT ile Ortaklık Antlaşması imzalamıştır. AT ile Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Atina ve Ankara Antlaşmaları tam üyeliği hedeflerken; GKRY ile sadece gümrük birliğini içeren bir antlaşma imzalanmıştır. 1987’de Kıbrıs ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmıştır. AT ile GKRY arasında imzalanan antlaşma neticesinde mali yardımlardan daha fazla yararlanan taraf GKRY olmuştur. Adada federal bir yapı olması fikrini savunan AB, federasyonu tamamen ortadan kaldıran bu uygulamayla tarafsızlığını koruyamamış ve özellikle 1990’lı yıllardan sonra Kıbrıs’la ilgili tarafsız konumundan vazgeçerek aktif bir tutum takınmıştır.

Kıbrıs sorununun AB gündemine girmesi Kıbrıs’ın jeostratejik veya jeopolitik konumunun haricinde değişen konjonktürle de çok ilgilidir. Her şeyden önce 1981’de Yunanistan’ın AB üyesi olması enosis/bağımsızlık çelişkisinin bağımsızlık yönünde çözülmesine yol açmıştır çünkü artık enosisin uygulanması üyelik süresindeki bir devletin (Kıbrıs) egemenliğine üye bir devlet tarafından tecavüz anlamına geliyordu ki bunun AB tarafından hoş görülmesi olasılığı bulunmuyordu. Bir başka ifadeyle, 1981’den beri enosisin maliyeti Yunanistan için arttıkça, bağımsızlık yanlısı kesimler güçleniyor ve Avrupa faktörü için içine girdikçe de Kıbrıs sorunu Avrupalılaşıyordu (Uğur, 2003: 152-156). Yunanistan ve GKRY yeni ortama ayak uydururken; Türkiye ve KKTC bu sürecin gerisinde kalmışlardır. Türkiye askeri darbeler, insan hakları ve demokrasi konularında AB standartlarının epey gerisinde olduğundan, AB ile ilişkiler hep pürüzlü olmuştur.

1990 tarihinde GKRY’nin AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve bunu takiben 1993’te Avrupa Komisyonunun konuya ilişkin olarak olumlu görüşünü belirtmesi “Kıbrıs Sorununun” Türkiye ile Brüksel arasında bir ana sorun olarak yer almasına sebebiyet vermiştir. Türkiye, GKRY’nin AB’yle ilişkilerinin gelişmesine karşı olarak KKTC ile entegrasyon kozunu kullanmak istemiştir. Ama 1995 tarihinde Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği nedeniyle bu koz geri çekilmiştir (Müftüler, 1998). Türkiye, GKRY’nin bütün adayı temsilen AB’ye yapmış olduğu tam üyelik başvurusuna ilişkin görüşmelerin takvime alınması kararına itiraz etmemiştir (Fırat, En Uzun Onyıl-Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, 2000: 261).

AB, 17 Ağustos 1997 tarihinde “Gündem 2000” başlıklı bir raporla, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve GKRY’nin iki dalga şeklinde 2000’li yıllarda AB’ye tam üye olmalarını öngörmüştür (AB Bakanlığı, 2000). New York görüşmelerinin devam ettiği sırada AB’nin bunu açıklaması tarafsızlığına şüphe düşürmektedir. 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesinde Türkiye aday ülke ilan edilmeyerek, ehil olduğu söylenmiştir. “Türkiye’nin siyasi ve ekonomik reformları devam ettirmesi, Türkiye ve Yunanistan arasında tatminkâr ve istikrarlı ilişkilerin kurulması, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların yasal bir süreç çerçevesinde çözülmesini belirterek” (Luxembourg Summit, 2008), Yunanistan’ın tezlerine yakın bir duruş sergilemektedir. Bu rapor ile AB, Kıbrıs’ta siyasi bir anlaşma olsun ya da olmasın, GKRY de dâhil olmak üzere on Orta ve Doğu Avrupa ülkesi genişleme sürecine dâhil edileceğini ve bu ülkelerle 1998’den itibaren tam üyelik müzakereleri başlatacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye için “Avrupa Stratejisi” altında yeni bir ortaklık stratejisi belirlenmiş, bazı topluluk ve ajanslara katılımı öngörülmüştür. AB ilk defa resmi bir belgede Kıbrıs sorununa yönelik atıfta bulunmaktadır. Yunanistan’ın çabalarıyla Kıbrıs sorunu artık Türkiye’nin önüne resmi belgelerde yer alarak engel oluşturmaya başlamıştır. Ankara ise bu karara tepki olarak AB ile siyasal diyalogu askıya alarak, Avrupa Konferansı’na katılmamıştır. Türkiye’nin AB ile her türlü siyasi diyalogu askıya aldığı deklare eden bu kararlı tepkisiyle birlikte Türkiye-AB, Türkiye-Yunanistan, Türkiye-Kıbrıs ilişkileri ve bunların da birbirleri ile ilişkilerini içine alan bütün ilişkiler ağının parametreleri temelden değişmiştir.

Avrupa, Türkiye’yi böyle çabuk bir şekilde ikinci plana atarken; Kosova krizinde Türkiye’nin stratejik öneminin ortaya çıkması, Başbakan Ecevit’in Alman Başbakanı Schröder’e adaylık verildiği takdirde güneydoğu dâhil ekonomik sosyal ve demokratik reformlara gidileceğine ilişkin garanti veren bir mektup göndermesi, batılı büyük ülkelerde seçimleri sol kesimin kazanması ve Öcalan’ın yakalanmasıyla Türkiye’nin terör etkisinden kurtulması gibi olaylar sonrasında AB’nin Türkiye’ye bakışı değişmektedir. AB, Lüksemburg Zirvesinde Türkiye’yi “adaylığa ehil” ülke diye nitelendirirken şimdi ise Türkiye’yi “aday” ülke olarak göstermektedir (Helsinki Summit, 1999).

Lüksemburg Zirvesi’nde, Kıbrıs konusunda Rum-Yunan görüşlerine uygun şekilde alınan kararlar, Helsinki zirvesi ile daha da geliştirilmiş ve Kıbrıs Sorunu artık AB’nin bir sorunu olarak görülmüş ve bu süreç Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen bir unsur olmuştur. İlk bakışta iyi gibi algılanıp olumlu bir hava yaratılmaya çalışılan Helsinki zirvesindeki kararlar aslında Lüksemburg Zirvesinden daha ağır şartlar içermektedir. 4. maddede yer alan aday “devletlerin her türlü uyuşmazlıkları ve sınır sorunlarını barışçı müzakere yöntemiyle çözme yoluna gitmeleri; müzakerelerle çözülememesi durumunda en geç 2004 yılı sonuna kadar Uluslararası Adalet Divanı’nda çözdürmüş olmalarını Konsey’in katılım sürecine etki edecek şekilde değerlendireceği” (Helsinki Summit, 1999) bölümü sorun yaratmaktadır. Bu katılım süreci şartının Yunanistan tarafından konulduğu ve adresin de Türkiye olduğu gayet açıktır. Sadece bu şart bile aslında Yunanistan’ın ikili sorunlarda Türkiye’yi zorlamak ve pozisyon kazanmak için Türkiye-AB ilişkilerini nasıl araçsallaştırmak istediğinin, dolayısıyla Türkiye ile diyalog politikasına niçin yöneldiğinin gerçek amacını çok net bir şekilde anlatır mahiyettedir (Mor, 2008: 1003).

9. maddenin (b) fıkrasında yer alan “Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşılamamış olması durumunda, Konsey, katılım konusunda bu ön şarta bağlı olmaksızın karar verecektir. Konsey bu durumda, ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır” şeklindeki hüküm, Yunanistan’ın zorlamasıyla eklenmiş olup, Kıbrıs sorununun nasıl AB sorunu haline dönüştürmek istediğine yönelik bir örnektir. AB 9. Maddenin (a) fıkrasında “Avrupa Konseyi, 3 Aralık 1999 tarihinde New York’ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnunlukla karşılar ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder” (Helsinki Summit, 1999) diyerek kendisi yerine BM’nin asıl sorun çözücü olmasına da vurgu yapmaktadır. Avrupa Parlamentosu’nun 5 Eylül 2001 tarihli kararında “çözüm olmasa dahi Kıbrıs’ın üyeliğinin gerçekleşmesinin desteklendiğinin” altının çizilmesi, AB’nin Helsinki Zirve kararlarını daha yerleşik temellere oturtmaya çalıştığını göstermektedir (Ergör, 2011: 81). Helsinki Zirvesiyle birlikte AB’nin Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Yunanistan ve Rum tezlerini benimsediği ve Türkiye’nin dış politikasıyla tamamen zıt bir şekilde kararlar aldığı ve artık AB-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs sorununun ana gündem maddesi olduğu görülmektedir. Ayrıca Helsinki’de Türkiye’yi tam üyeliğe götürecek kararın belki de samimi bir karar olmaktan ziyade, belli hesaplara göre yapılmış bir manevra olabileceği sorusu akla gelmektedir.

2000 tarihinde Helsinki Kararları doğrultusunda Türkiye’nin AB tam üyeliğine yönelik ayrıntılı reform ve şartları içeren Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB), Türkiye’nin AB’ye üyeliği ile Kıbrıs sorunu arasında bir bağlantı kurarak; Kıbrıs’ın, Türkiye’nin AB üyeliği için bir siyasi kriter olduğu ifade edilerek Türkiye çözüm çabalarını desteklemeye çağrılmıştır (European Commission Accession Partnership). Özellikle bu dönemden sonra, başta AB’nin genişlemeden sorumlu Komiseri Günter Verhuegen olmak üzere birçok üst düzey AB

yetkilisi, bir taraftan Kıbrıs Sorununun çözümünün Türkiye'nin AB üyeliği bakımından bir siyasi kriter olduğunu vurgularken; öbür taraftan da özellikle Kıbrıs görüşmelerinin yapıldığı esnada bile, belli aralıklarla düzenli bir şekilde “Kıbrıs Sorunu çözülmemiş olsa bile Kıbrıs'ın AB'ye tam üye yapılacağını” tekrarlayıp durmaları, AB'nin niyeti veya sorun çözme ehliyeti konusunda çok ciddi şüpheler uyandırmaktaydı.

Türkiye, AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin olarak “Ulusal Programı” 26 Mart 2001 tarihinde kabul etmiştir (Akif, 2007: 65). Türkiye'nin, Kıbrıs sorununu tartışmaktan ötürü bir türlü AB üyeliğine yönelik Kopenhag kriterlerine tam olarak yoğunlaşamadığı görülmektedir. Hızlı bir şekilde davranan AB, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine yoğunlaşmasını fırsat bilerek, bu arada Kıbrıs'ın AB üyeliğine yoğunlaşmıştır.

AB çözüm elde edilmeden, bölünmüş ve sorunlu bir adayı kabul etmeden önce Kopenhag Zirvesine doğru bir yandan Kıbrıs'ın üyeliğinin kesin olduğunu söyleyerek Türkiye'yi, diğer yandan ise Kuzey Kıbrıs'ta bir irtibat bürosu kuracağını belirterek Rum tarafına baskı yapmayı sürdürüyordu. 2002 yılında AB'ye girmeyi her koşulda sağlayan Rum tarafı Kıbrıs Türklerini görmezden gelerek, üyelik yönünde çalışmaya devam etmiştir. Türkiye ise bu süreçte “ya Kıbrıs, ya AB” ikilemine doğru sürüklenmekteydi. Yapılan ikili görüşmelerde bir türlü sonuca ulaşamıyordu. Kofi Annan Zirveye yetiştirmek üzere bir plan üzerinde çalışmaktaydı. Bu süreçte Türkiye'de yeni bir siyasi parti olan Adalet Kalkınma Partisi (AKP) seçimleri kazanmış ve vereceği tepki beklenir olmuştur. 12 Aralık Kopenhag Zirvesinde GKRY'nin AB üyeliği Mayıs 2004 tarihi olarak kesinleşmiştir (Kopenhag Zirvesi, 2002). AB'nin bu tavrı neticesinde sorunun çözümüne yönelik bütün yolların imkânsız hale geldiği görülmektedir. Rumların tek yapması gereken şey görüşür gibi yaparak uzlaşıdan kaçmayan tarafın kendileri olduğuna yönelik bir oyun sergilemeleridir.

Kofi Annan, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında gerçekleşen dolaylı ve doğrudan görüşmelerde tarafların dile getirdikleri tezleri dikkate alarak kendi adıyla anılacak planı oluşturup, uzlaşıya varmak istemiştir. Türkiye, bu süreçte çözümsüzlükten sorumlu tutulmamak ve her şeyden önemlisi de AB üyelik sürecini zora sokmamak endişesiyle içerisine itildiği çıkmazı fark ederek, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik yeni bir diplomatik girişim başlatmıştır. AKP hükümeti geleneksel dış politikadan saparak tamamen AB merkezli bir şekilde Kıbrıs Sorununu çözmesi sonucunda, üyeliği garantileyeceğini düşünerek hareket etmiştir. Yapılan ikili görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca, dörtlü görüşmelere geçilerek; devlet yönetim şekli, mülkiyet, toprak, nüfus mübadelesi, garantörlük konularında tartışmışlardır. Yapılan görüşmeler neticesinde toparlanan Annan Planının 24 Nisan'da referanduma sunulması kararlaştırılmıştır. Yapılan referandum neticesinde Kıbrıslı Türklerin üçte ikisi, AB üyeliği altında birlikte yaşamaya, barışa yönelik isteklerini dile getirirken, Rumların büyük çoğunluğu kendi devletlerine sahip çıkarak birleşmemeyi, geçmişten gelen anlaşmazlıklara devam etmeyi, AB üyeliğinden tek başlarına faydalanmayı oylamışlardır. Böylece tıpkı öbür çözüm planları gibi Annan planı da tozlu raflar arasındaki yerini almıştır.

AB tarihinde bir ilki gerçekleştirerek bölünmüş bir ülkeyi üyesi yapmış, yapılan yanlış politikalar neticesinde sorunun merkezinde yer almıştır. Türkiye açısından 1995 Gümrük Birliği kararıyla karşısına getirilen AB-Kıbrıs ikilemi devam etmiştir. Rumların AB'ye girmesiyle, Yunanistan yanına bir müttefik kazanmış olmakta ve Türkiye-AB ilişkilerini engelleyebilecek ikinci bir dost devlet kazanmaktadır. AB, referandum sonrası Kıbrıslı Türklere yönelik daha yapıcı olacağını belirterek yatırımlarda bulunmak istemiştir ama bu yatırımların bir kısmı GKRY vetosu yüzünden verilememiştir. Oyunbozan tarafın hep Türkiye ve KKTC olarak algılandığı tutum bu referandum sonrası değişmeye başlamıştır.

2005 tarihinde Türkiye, Gümrük Birliği'ni 10 yeni AB üyesine genişleten Ek Protokol'ü imzalamış; ancak aynı gün Kıbrıs'ın tanınmadığını bildiren bir deklarasyon yayınlamıştır. 21 Eylül'de ise AB Türkiye'nin deklarasyonu sonrası bir karşı deklarasyon yayınlamıştır (AB Uzmanları, 2017). Bu durum müzakere sürecinin askıya alınmasını tetikleyen bir unsur olmuştur. Türkiye yoğun baskılar almaya başlayınca Kıbrıs'ı da Bakanlar Kurulu kararı ile Gümrük Birliğine dâhil etme kararı almıştır (Mor, 2008: 1017). Görüldüğü gibi Kıbrıs sorunu artık Kıbrıslı Türklerle-Rumlar arasındaki sorun olmaktan çıkmasının yanı sıra Türkiye-Yunanistan arasındaki bir sorun olmaktan da çıkarak; yeni dönemde artık Türkiye-AB sorunu olarak yer almıştır. Türkiye'nin AB üyeliğinde kilit konumda bulunan bir olgu olmuştur.

AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda, 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır (AB Bakanlığı Katılım Müzakereleri, 2017). Böylece, Türkiye ile AB arasındaki inişli çıkışlı ilişki, çok önemli bir dönüm noktasını aşarak yepyeni bir sürece girmiştir. Türkiye'yi üyeliğe bir adım daha yaklaştıracak olan bu süreç hem Türkiye hem de AB'nin samimiyetlerini belirleyici olması açısından önemlidir.

AB Konseyi, 2006 tarihinde Ankara Anlaşması'na Ek Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini Türkiye'nin GKRY'ye uygulamadığı gerekçesiyle, sekiz fasılda (Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ulaştırma Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler) müzakereler açmamakta ve diğer fasıllar da geçici olarak kapatılmaktadır (AB Bakanlığı, Türkiye AB İlişkileri, 2017). Ayrıca Fransa beş fasılın (Tarım ve Kırsal Kalkınma, Ekonomik ve Parasal Politika, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel Hükümler, Kurumlar) tam üyelikle ilgili olduğu gerekçesiyle izin vermeyeceğini belirtmiştir. Fransa'nın bloke ettiği Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı, aynı zamanda Ek Protokol nedeniyle bloke edilen sekiz fasıldan biridir (AB Bakanlığı, Türkiye AB İlişkileri, a.g.e.). 2009'da yapılan AB Konseyi Toplantısı sonrasında GKRY tek taraflı bir açıklamayla altı fasılın (İşçilerin Serbest Dolaşımı, Eğitim ve Kültür, Enerji, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, Yargı ve Temel Haklar, Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları) açılmasını engelleyeceğini belirtmiştir (Aktar, 2012). Bu durumda geriye Türkiye'nin ilerleyebileceği çok kısıtlı bir alan kalmaktadır. Bunlar Sosyal Politika ve İstihdam, Rekabet Politikası ve Kamu Alımlarıdır. Türkiye bu başlıkları AB'den tam üyelik perspektifi almadan açma konusunda tereddüt yaşamaktadır. Görüldüğü gibi hem AB'nin kendisi hem de GKRY, Kıbrıs sorununu vurgulayarak, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine yönelik engellemelerde bulunmaktadır.

Türkiye'nin 1999 yılında Avrupa Konseyi tarafından oy birliğiyle aday olarak kabul edilmesinden beri katılım müzakerelerinin yavaşlığı hayal kırıklığı yaratmaktadır. Yarattığı hüsrana AB'nin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. AB'ye tam üyelik yolundaki Türkiye, katılım müzakerelerine hızla devam ederken, medya ve kamuoyu AB'den genel olarak uzaklaşmaktadır. AKP Hükümeti Kıbrıs sorununun en hassas olduğu 2002 yılında gösterdiği AB'ye üyelik performansını ilerleyen süreçte özellikle 2009 sonrasında kaybetmeye başlamıştır. AB'ye üyeliği tasarlayarak Kıbrıs'ı bir seçim malzemesi haline getirmenin sonuçları çok kötü olabilir. Türkiye'nin amacı, yalnızca AB'ye girmek için politik, sosyolojik, ekonomik reformlar yapmak olmamalı, ülkenin "çağdaş medeniyetler" arasında yer almasını, uluslararası camiada etkin bir rol oynamasını ve yaşam düzeyinin diğer Avrupa ülkeleri seviyesine ulaşmasını sağlamak olmalıdır. Bu anlamda samimi olunursa belli bir başarı kazanılabilir.

2012 Aralık ayında sona eren Kıbrıs dönem başkanlığı, müzakerelerin ve genel anlamda AB-Türkiye ilişkisinin içinde bulunduğu kötü durumun muhtemelen had safhasıydı. AB içerisinde, Türkiye ile müzakere sürecine yönelik fasılların açılmaması ve müzakerelerin durmasına tepkiler artmaktadır. Fransa’da yapılan son seçimlerde Sosyalistlerin hükümete gelmesi Sarkozy Fransa’sının müzakerelere getirdiği sınırlamaların kalkacağı anlamını taşıyabileceği ve Kıbrıs’ın güneyinde yapılan seçimlerde liberal gelenekten ve federal çözüm yanlısı Nikos Anastasiadis’in iktidara gelmesi Kıbrıs’ın Türkiye politikasını gözden geçirmesine ve dolayısıyla bazı fasıllara getirdikleri engellerin kalkmasına yol açabilecektir.

Son süreçte Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon yatakları bölgenin stratejik öneminin artmasına neden olmuştur. GKRY bölgeden daha fazla yararlanabilmek amacıyla münhasır ekonomik bölge olarak ilan ettiği alanda İsrail ile birlikte hidrokarbon kaynaklarını arama çalışmalarına başlamıştır (Prontera, 2017: 211). Fransa ve AB tarafından desteklenen GKRY, KKTC ve Türkiye’yi dışlayarak hidrokarbon arama çalışmalarına başlamıştır. Enerji alanına dönük bu çalışmalar Türkiye ve KKTC’nin güvenliğini tehlikeye sokarken, AB ile ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır.

AB, Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarını uygulama konusunda çabalarını artırması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. GKRY ile ilişkili kayıp şahıslar, yerlerinden olmuş veya mülkiyet haklarına ilişkin “adli tazminat” konusu içeren davalar halen çözülememiştir. AİHM’de görülen bu davalar Türkiye’yi maddi anlamda sıkıntıya sokarken, Türkiye’nin hukuk devleti kavramını zedelemektedir.* Bu nedenle Türkiye, AB’ye üyelik aşamasında Kıbrıs’la ilgili birçok sorunla aynı anda uğraşmak durumunda kalmaktadır.

2016 İlerleme Raporunda Türkiye’nin, Ortaklık Anlaşması’na ait Ek Protokol’ü tam olarak yerine getirmediği, GKRY ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırmadığı ve GKRY ile ikili ilişkilerin normalleşmesi konusunda ilerleme kaydetmediği belirtilmektedir (European Commission Staff Working Document, 2016). Bu nedenle Türkiye’nin Ortaklık Anlaşması Ek Protokolünü uygulayıncağa değin, GKRY’nin Türkiye’ye yönelik kısıtlamalarıyla ilişkili 8 faslın müzakerelere açılmayacağı vurgulanmaktadır. Kıbrıs sorunu Türkiye ile AB arasında yürütülen müzakerelere doğrudan etki ederek, Türkiye’nin AB üyeliği açısından müzakerelerin yapılmasını engellemekte ve Türkiye’nin AB üyeliğine engel teşkil etmektedir. Bu nedenle Kıbrıs sorunu Türkiye’nin de tasavvur edemediği şekilde AB üyeliği yönünde önüne çıkartılan en büyük sorun olarak halen durmaktadır.

SONUÇ

AB’nin Kıbrıs’a yönelik siyaseti ironik bulgular içermektedir. AB, zirve kararlarıyla birleşmiş bir Kıbrıs’ı yeğlediğini belirtmesine rağmen, GKRY’yi “Kıbrıs Cumhuriyeti” sıfatıyla muhatap alması ve sorunlu olan bir bölgede taraf olarak bulunması sebebiyle olayların bir türlü çözülememesinde rol alan önemli aktörlerden biridir. AB, çözüme yönelik GKRY’ye herhangi bir baskı uygulamazken, Kıbrıs Türk halkının güvenini kazanmak için somut girişimlerde bulunmamıştır. AB, GKRY’yi tam üyeliğe kabul ederek Kıbrıs sorununun çözüm

* Türkiye günümüze değin Taşınmaz Mal Komisyonu’na 263 milyon avro tutarında tazminat ödemiştir. Kaynak: (Commission Staff Working Document, Turkey 2016 Report, Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, s.69.)

olasılığını çıkmaza sokmuştur ve bu tarihten itibaren AB'nin Kıbrıs'a yönelik politikasında Yunanistan'ın yanı sıra GKRY de ayrı bir irade olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye Kıbrıs meselesi ile AB üyeliğini farklı değerlendirme eğiliminde olsa da, GKRY ve AB bu sorunu Türkiye'nin AB üyeliğinde daima önüne getirmektedir. Türkiye'nin AB'ye üye olmak için her şeyi yapabileceğini sezen dış güçler Gümrük Birliği hadisesini kullanarak GKRY'ye yönelik tavizler almışlardır. Türkiye'nin AB'ye üye olma yönünde gözü kapalı bir şekilde önemli nüansları es geçerek olur vermesi, dış politika alanında problemlerle karşılaşmasına neden olmuştur. AB üyeliği için Kıbrıs'ın üye olmasına ses çıkarmayan Türkiye günümüzde AB üyesi olan GKRY'nin koyduğu engellemelerle uğraşmaktadır. Türkiye günümüzde politikalarla anı kurtarmaya çalışmaktadır. Daha oturaklı ve değişen hükümetlerle birlikte değişmeyen bir dış politika belirlemesi gerekmektedir.

Genişleme doğrudan AB'nin küresel bir güç olarak ortaya çıkmasına hizmet eden bir mekanizma olarak işlev görmektedir. AB genişlemeyle, sadece coğrafi olarak değil siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal olarak da genişlemektedir. Kıbrıs sorununun insani bakış açısıyla ele alınıp, barışçıl ve ada halklarının menfaati göz önüne alınarak çözülmesi gerekmekte, Adaya stratejik anlamlar yüklemekten kaçınılmalıdır. AB, Türkiye'ye yönelik niyetini açık olarak belirtmeli ve üyelik konusunda samimi olmalıdır. Rumlara tanınan hakların aynı şekilde KKTC vatandaşlarına da tanınması ve yapılan yardım oranlarının nüfusa göre değerlendirilerek, hakkaniyetle dağıtılması gerekmektedir.

AB için önemli bir aktör olan Türkiye'nin üyelik durumu tamamen Kıbrıs sorununa endekslenmeyecek kadar önemli bir olgudur. AB'nin Kopenhag kriterleri öncülüğünde dış politikada yürüttüğü normatif güç kavramı, taraflı tutum takınması nedeniyle zarar görmektedir. AB'nin üyelikle ilgili Türkiye'nin katılım müzakerelerine verdiği performansla göre değerlendirilme yaparak, tarafsız bir şekilde sorunlara yaklaşması gerekmektedir. KKTC ve Türkiye'ye uygulanan politik baskılar AB üyesi olan GKRY ve Yunanistan'a da aynı şekilde uygulanarak eşit ve adil bir politika yürütülmelidir. Türkiye ve GKRY arasında yaşanan sorun ve gelişmeler GKRY'nin AB üyesi olmasıyla birlikte Türkiye ve AB arasında problem oluşturmaya başlamıştır. GKRY'nin üyeliği Kıbrıs Sorununun Avrupalılaşmasına ve AB'nin aktif bir şekilde taraf olmasına neden olmuştur. Önceden Türkiye-GKRY arasında yaşanan sorunlar artık AB'yi doğrudan ilgilendiren başlıklar arasına girerek, AB'nin bu sorunlarda bir hakem olarak yer almasından ziyade bir taraf olarak yer almasına neden olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin AB üyeliğini doğrudan etkiler bir yapıya kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

- AB Bakanlığı, Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, http://books.google.com.tr/books?id=iHB_dLE_I3wC&pg=PA184&lpg=PA184&dq=1997+g%C3%BCndem+2000. Erişim Tarihi (03.02.2015)
- AB Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi (10.10.2017)
- AB Uzmanları, Türkiye-Avrupa Birliği, http://www.abuzmanlari.org.tr/web/docs/TR-AB/Tarihce_TR.pdf, Erişim Tarihi (05.10.2017)
- Akif, Özer M. (2007). Temel Belgeler Eşliğinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 66-67.
- Armaoğlu, Fahir H. (1994). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 13. Baskı, İstanbul, Alkım Yay.
- Aktar, Cengiz. Barış Gençler, AB Üyelik Müzakerelerinde Son Durum, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2013/02/ArastirmaNotu144.pdf>, Erişim Tarihi (06.10.2017)
- Çakar, Filiz Yıldız (2002). “Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Kitabevi.
- Çay, Abdulhaluk (1989). *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*, Ankara, Türk Kült. Arş. Ens.
- Ergör, Sedef (2011). “Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Politikaları: Değişim mi Süreklilik mi?”, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, Ankara.
- Eslen, Nejat (2003). *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul, Q Matris Yay.
- Eslen, Nejat (2004). “Kıbrıs’ın Türkiye’nin Güvenliği Açısından Önemi”, *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*, Ed. Dr. İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- European Commission Accession Partnership, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/key_documents_en.htm, Erişim Tarihi (04.04.2017)
- European Commission Staff Working Document, Turkey 2016 Report, Accompanying the Document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.
- Fırat, Melek (2001). “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.1: 1919-1980, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yay.
- Fırat, Melek M. (2000). “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”, *En Uzun Onyıl-Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Der. Gencer Özcan, Şule Kut, İstanbul, Büke Yayınları.
- Helsinki Summit, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#intro, Erişim Tarihi (30.10.2017)
- Işıksal, Hüseyin (2004). “Kıbrıs Sorunu ve Annan Planı Ekseninde Çözüm Önerileri”, *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma*, Ed. Dr. İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yay.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 66 Mart - Nisan 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Jüngling, Emili (2005). Perception of the facts about the coup in Cyprus, *London School of Economics*, Hellenic Observatory, London.

Katılım Müzakereleri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37>, Erişim Tarihi (10.10.2017)

Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002), <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, Erişim Tarihi (04.11.2017)

Küçüköğlü, Rıza (2008). *Kıbrıs'ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi*, Ankara, Tassam Kültür Yay.

Luxembourg Summit, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, Erişim Tarihi (01.02.2016)

Mor, Hasan (2008). Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Y. 2008, Sa. 1-2, ss.983-1026.

Müftüler, Meltem. The Never-Ending Story: Turkey and The European Union, <http://myweb.sabanciuniv.edu/muftuler/files/2008/10/muftulerbacmiddleeasternstudies1998.pdf>

Özarslan, Bahadır Bumin (2007). *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay.

Prontera, Andrea (2017). *The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond, States, Markets, Institutions*, New York, Routledge, s.211.

Serter, Vehbi Zeki ve Ozan Zeki Fikretoğlu (1988). *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1988)*, Lefkoşa, Halkın Sesi Ltd.

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler*, Yayın No 15, İstanbul, Reyo Matb., 1990, s.16.

Uğur, Mehmet (2003). *Avrupa Birliği ve Kıbrıs: Anlaşmazlık Çözümü ve Uluslararası Kamu Yararı*, İngilizce'den çev. Yunus Emre Gürbüz, Kıbrıs Dün ve Bugün, der. Masis Kürkçügil, İstanbul, İthaki, ss. 152-156.

Warner Geoffrey (2007). The United States and the Cyprus Crisis of 1974, Eastern Europe; Eastern Mediterranean 1969-1972, *International Affairs*, Vol. XXIX ss.129-143.